

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“**

Ранко Младеноски

**СЕМАНТИЧКА ДЕЗИНТЕГРАЦИЈА И МОРАЛНА ДЕГРАДАЦИЈА
НА ЛИКОТ ВО ПРОЗАТА НА ДИМИТАР СОЛЕВ И ДРАГИ МИХАЈЛОВСКИ**

– магистерски труд –

Ментор: Проф. д-р Венко Андоновски

Скопје, 2004

УНИВЕРЗИТЕТ "СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ" - СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ "БЛАЖЕ КОНЕСКИ"

Ранко Младеноски

СЕМАНТИЧКА ДЕЗИНТЕГРАЦИЈА И МОРАЛНА ДЕГРАДАЦИЈА
НА ЛИКОТ ВО ПРОЗАТА НА ДИМИТАР СОЛЕВ И ДРАГИ МИХАЈЛОВСКИ

- магистерски труд -

Ментор: Проф. д-р Венко Андоновски

Скопје, 2004

Содржина

I. Теорија	8
<i>Вовед</i>	9
1. Лик - детерминанти	11
1.1. Лик - личност v.s. карактер.....	11
1.2. Актант - тематска ролја - актер - лик.....	15
1.3. Класификација на категории ликови.....	19
1.4. Семи/ етикети/ атрибути.....	21
1.4.1 Мотивирани/ немотивирани етикети.....	22
1.5. Наративна вредност на ликот.....	24
1.6. Стабилност/ лабилност на ликот.....	25
1.7. Антропоморфност/ неантропоморфност на ликот.....	27
1.8. Конструкција на текстот/ реконструкција на читателот.....	28
2. Интегрирање/ структурирање на ликот	32
2.1. Техники.....	32
2.1.1. Име и презиме.....	33
2.1.2. Портрет.....	36
2.1.3. Биографија и генеалогичка линија.....	39
2.1.4. Предикати и вербални предикати.....	40
2.1.5. Проксемија.....	41
2.2. Позиција/ опозиција.....	43
2.2.1. Ликови рефлектори.....	45
2.3. Субјектот и глаголот "сака".....	45
3. Семантичка дезинтеграција на ликот	49
3.1. Техники.....	50
3.1.1. Перифрастичка деноминација. Отсуство на антропоним....	52
3.1.2. Реноминација.....	53
3.1.3. Трансформација.....	54

3.1.4. Лабилни ликови во опозиција.....	56
3.1.4.1. Ликови синоними.....	58
3.1.4.2. Ликови дублети.....	58
3.1.5. Пасивност на ликот - негативен субјект.....	59
3.1.6. Економичен сетинг.....	61
3.1.7. Иреален сетинг.....	63
4. Морална деградација на ликот.....	65
4.1. Проблематичен свет/ Проблематичен јунак.....	69
4.2. Колективен проблематичен јунак.....	71
4.3. Реификација.....	73
4.4. Обезличување на личноста/ ликот.....	76
4.5. Деградирање на човекот.....	77
4.6. Квантитативни вредности v.s. квалитативни вредности.....	78
4.7. Општа криза на вредностите.....	79
4.8. Субјектот и смислата на акцијата.....	80
4.9. Дисциплина и организација.....	81
II. Емпирија.....	83
<i>Вовед</i>	84
1. Семантички дезинтегрирани ликови.....	88
1.1. Лабилност на интегритетот.....	89
1.1.1. Идентитет.....	89
1.1.2. Деноминација.....	93
1.1.3. Редуциран интегритет.....	95
1.2. Трансформации.....	96
1.3. Нулта генеалогичка линија.....	97
1.4. Опозиции.....	98
2. Предикативност.....	100
2.1. Слаби актантни перформанси.....	101
2.1.1. Активни v.s. пасивни ликови.....	102
2.1.2. Пасивен субјект/ негативен субјект.....	103
2.2. Дејства v.s. противдејства.....	105
3. Проксемија.....	106
3.1. Ментален сетинг.....	106

3.2. Сетинг v.s. Сила/ Слабост.....	108
4. Индивидуа v.s. свет/ општество.....	109
4.1. Неконформизам.....	109
4.2. Бегство од реалноста.....	111
III. Апликации.....	113
<i>Вовед.....</i>	<i>114</i>
1. Прозата на Димитар Солев.....	116
1.1. Интегрирање - дезинтегрирање.....	116
1.2. Дестабилизиран идентитет.....	120
1.3. Име и презиме - мешање на ликови.....	122
1.3.1. Ликови синоними.....	123
1.3.2. Градација на антропоним.....	124
1.3.3. Отсуство на антропоним. Перифраза.....	126
1.3.4. Реноминација.....	128
1.4. Портрет.....	129
1.4.1. Кроки.....	131
1.4.2. Анти-портрет.....	132
1.5. Тематски ролји.....	133
1.6. Ликови рефлектори.....	136
1.7. Ликови дублети.....	138
1.8. Опозиции.....	140
1.9. Ликови со минимум семи.....	141
1.10. Флуидни/ сенишни ликови.....	142
1.11. Трансформација на ликот.....	143
1.12. Етикети метафори - симболи.....	145
1.13. Зоосеми. Деперсонализација.....	147
1.14. Неантропоморфни ликови.....	148
1.14.1. Коренот.....	149
1.14.2. Огледалото.....	150
1.14.3. Будилникот.....	152
1.14.4. Мракот.....	153
1.14.5. Реката, згурата, бункерот, крвавиот камен.....	154
1.15. Проксемија/ сетинг.....	155

1.15.1. Сетинг како лик.....	156
1.15.2. Анимација на сетинг.....	157
1.15.3. Ментален сетинг - деструкција.....	158
1.15.4. Сетинг / Опозиција / Статус.....	159
1.15.5. Неадекватен (некомпатибилен) сетинг.....	161
1.16. Проблематичен свет/ Проблематичен јунак.....	162
1.17. Хипокризија.....	168
1.18. Деградирано семејство.....	171
1.19. Синтеза.....	173
2. Прозата на Драги Михајловски.....	177
2.1. Интегрирање - дезинтегрирање.....	177
2.2. Дестабилизиран идентитет.....	179
2.3. Име и презиме - мешање на ликови.....	181
2.3.1. Ликови синоними.....	181
2.3.2. Отсуство на антропоним. Перифраза.....	183
2.3.3. Реноминација.....	184
2.4. Деминутиви.....	186
2.5. Анти-портрет. Кроки.....	187
2.6. Опозиции. Ликови дублети.....	188
2.7. Флуидни/ сенишни ликови.....	189
2.8. Трансформација на ликот.....	190
2.9. Неантропоморфни ликови.....	192
2.9.1. Наратори.....	193
2.9.2. Сидот.....	194
2.10. Пасивен субјект.....	195
2.11. Проксемија/ сетинг.....	197
2.11.1. Калеидоскопски сетинг. Гротескност.....	198
2.11.2. Анимација на сетинг.....	201
2.12. Проблематичен свет/ Проблематичен јунак.....	202
2.13. Паралелен свет.....	205
2.14. Хипокризија.....	208
2.15. Деградирано семејство.....	209
2.16. Реификација.....	210

2.17. Синтеза.....	211
3. Сублимат.....	216
3.1. Дистинктивни наративни сегменти.....	216
3.2. Идентични наративни сегменти.....	219
3.3. Стратешки наративни позиции.....	222
<i>Библиографија.....</i>	<i>224</i>
IV. Прилози.....	228
1. Реферат - експозе кон магистерскиот труд.....	229
2. Извештај од Рецензентската комисија за магистерскиот труд..	237

I. Теорија

Вовед

Ќе бидат овде, уште во старт, посочени основните теориски алатки за кои се определуваме и кои се нужни за обработка на конкретниот книжевен материјал од аспект на проблематиката поврзана со ликот. Постојат за тоа најмалку две основни причини. Прво, да се определи насоката по која ќе се движи анализата на ликот во поглед на проблемот што се разработува - неговата семантичка дезинтеграција и морална деградација - односно јасно да се разграничат теориските методи, начела и принципи со чија помош ќе се работи врз материјалот. Второ, да се прецизираат, колку што е тоа можно се разбира, дефинициите за теориските поими, односно термини, со оглед на фактот дека многу често во разните школи од теоријата на литературата се нудат различни, понекогаш дури и спротивни, определби/ дефиниции за еден ист поим, односно за еден ист термин. Ќе биде нужно тоа поради интенцијата да се обезбеди барем минимум компатибилност меѓу дескриптивниот текст и неговата читливост, односно разбирливост. Или, посложено кажано, да се детерминира колку што е можно поавтентично базичниот семантички код, односно метајазичната функција на сегментите од теорискиот инструментариум.

Фактите и постулатите на структурализмот, семиологијата, наратологијата и лингвистиката ќе бидат основа при анализата на ликот, но тоа не значи дека во потполност се исклучуваат другите пристапи кон проучувањето на конститутивните елементи на ликот како поим. Напротив, покрај структуралистичкиот, семиолошкиот, наратолошкиот и лингвистичкиот ќе бидат неопходни и теориските алатки од социолошкиот, но и од психолошкиот, односно психоаналитичкиот пристап, особено во делот за моралната деградација на ликот. Во таа смисла, и методите на работа ќе бидат од најразлични видови - анализа, синтеза, дедукција, индукција итн. Се разбира, ја имаме тука предвид тезата дека стриктната и безрезервна примена на само еден теориски модел и на само еден метод секогаш ја носи со себе опасноста од крајно

парцијализирани и лимитирани изводи. Го имаме, исто така, предвид фактот дека ниту еден теориски модел, ниту пак каква и да е комбинација на повеќе модели и методи, не може да ги исцрпи сите експликации и импликации на кој и да е книжевен текст. Но, при работата врз конкретен книжевен материјал секогаш треба да се има, ако ништо повеќе, барем тенденција за што поквалитетно и за што поквантитетно презентирање на значењата коишто можат да се изведат од еден книжевен дискурс.

3. Сублимаат

Изводите во сублимиран вид од извршените теориски елаборации врз прозните дела на Димитар Солев и Драги Михајловски во врска со семантичката дезинтеграција и моралната деградација на ликовите ќе ги дадат одговорите на суштинските прашања и на темелните задачи кои беа поставени како основни цели при дескрипцијата на белетристичкиот материјал. Како прво, ќе се согледа кои се дистинктивните наративни сегменти кои вршат спецификација на раскажувачките дискурси кај двајцата автори. Второ, извршените анализи овозможуваат да се откријат врските меѓу прозата на Солев од една и прозата на Михајловски од друга страна, односно да се маркираат нивните идентични наративни сегменти. Исто така, интерпретацијата на романите и расказите ја нуди можноста да се одговори на најсуштинското прашање - кои се средствата и начините со чија помош Солев и Михајловски ја вршат семантичката дезинтеграција и моралната деградација на ликовите во нивните прозни дискурси, односно кои се нивните стратешки наративни позиции. И, се разбира, на тематско-мотивски план (она што на индиректен начин е поврзано со дезинтеграцијата и деградацијата на ликовите) да се посочат сличностите и разликите кај двајцата автори.

3.1. Дистинктивни наративни сегменти

Овде ќе бидат елаборирани две главни проблемски прашања. Прво, кои наративни сегменти при постапката на семантичка дезинтеграција и морална деградација на ликовите се присутни во прозата на Солев, а ги нема или, пак, немаат релевантни наративни функции во прозата на Михајловски. Второ, кои наративни сегменти при дезинтеграцијата и деградацијата на ликот се присутни во прозата на Михајловски, а не ги среќаваме со релевантни наративни функции во прозата на Солев. Потенцираме дека овде станува збор, пред сè, за елементи на дискурсот кои имаат *релевантни наративни функции*, што значи дека не се исклучува по автоматизам нивното присуство. Основниот критериум, значи, ќе биде доминантноста на функциите на овие наративни сегменти во раскажувачката структура на прозните дела од двајцата автори.

Во прозата на Димитар Солев издвојуваме осум специфични и дистинктивни наративни елементи со чија помош се врши дезинтеграција и деградација на ликовите:

- а) Градација на антропонимот во функција на трансформација на ликот;
- б) Тематски ролји;
- в) Ликови рефлектори;
- г) Ликови со минимум семи;
- д) Етикети метафори - симболи;
- ѓ) Зоосеми како атрибути кои вршат деградација на ликот;
- е) Менталниот сетинг во функција на формален показател за деструктивниот карактер на ликот;
- ж) Неадекватниот (некомпатибилен) сетинг како дезинтегрантна наративна единица.

Од издвоените наративни сегменти се гледа дека ликовите со редуцирани семантички јадра (тематски ролји, ликови рефлектори, ликови со минимум семи) во прозата на Солев вршат значајни раскажувачки функции во процесот на дезинтеграција и деградација на ликовите, додека во прозата на Михајловски нивните функции се сведени на минимум или, пак, воопшто ги нема. Специфична дистинктивна постапка кај Солев, исто така, е ставањето на менталниот сетинг во улога на показател за деструктивната структура на одреден број ликови. Во таа смисла, и неадекватниот (некомпатибилниот) сетинг во кој се сместуваат одреден број ликови и со чија помош се дезинтегрираат нивните семантички јадра е разликувачки сегмент присутен во прозата на Солев, а отсутен во прозата на Михајловски. Овде, во прозата на Солев, семите (етикетите, атрибутите) често имаат метафорична улога, односно функција да симболизираат, а во прозата на Михајловски воопшто не се доминантни ваквите наративни инструменти. Исто така, како доминанта во романите и расказите на Солев се јавуваат таканаречените зоосеми, односно атрибутите кои во структурите на деградирани ликови имплементираат зооморфен (неантрополошки, дехуманизиран) карактер, додека во прозата на Михајловски не се среќаваат вакви елементи кои би имале

релевантни наративни функции. Специфика кај Солев е и трансформацијата (преобразбата) на ликот преку градација на антропонимот, односно на личното име.

И во прозата на Драги Михајловски се применуваат специфични наративни елементи при дезинтеграцијата и деградацијата на ликовите. Тоа се елементи кои ја дистанцираат неговата раскажувачка постапка од онаа на Солев. Дескрипцијата на прозата од двајцата автори покажува дека кај Михајловски има најмалку шест специфични раскажувачки сегменти:

а) Доминантна употреба на деминутивите во функција на деградација на ликовите;

б) Доминација на калеидоскопскиот (променливиот) сетинг;

в) Пасивниот субјект во функција на дезинтеграција на ликот;

г) Креирање на паралелен свет кој на индиректен начин ја сугерира дезинтегрираноста и деградираноста на ликовите;

д) Реификацијата, односно сигнализираниот деградираност на ликот под влијание на изместените односи на релацијата единка - предмети;

ѓ) Неантропоморфни наратори.

Деминутивите во прозата на Михајловски, како што веќе видовме, најчесто се користат при описот на ликот (директно со анти-портретирање и индиректно преку сетингот) со што се дезинтегрира и се деградира структурата на тој лик. Во прозата на Солев не се забележува ваква наративна постапка во која доминира употребата на деминутивите. Променливиот (калеидоскопскиот) сетинг, се разбира, е присутен и во прозата на Солев, но неговата функционалност не е доминантна и релевантна како што е неговата употреба во расказите и романите на Михајловски. Токму тој променлив сетинг во прозата на Михајловски продуцира уште една наративна специфика, а тоа е паралелниот свет во кој ликовите ја наоѓаат својата среќа, односно ги исполнуваат своите желби и копнежи. Во расказите на Михајловски во функција на дезинтеграција на семантичките јадра на ликовите се ставени и предикативните перформанси на ликот, односно на актантот. Функционирањето на категоријата "пасивен субјект" воопшто не е

доминантно, ниту пак релевантно во прозата на Солев. Кај него (кај Солев), исто така во сосема незначителна мера се загатнува прашањето на реификацијата, односно не се тематизира релацијата индивидуа - предмет која ја деградира единката во современото деградирано општество. За разлика од Солев, во сета проза на Михајловски, а особено во неговите раскази, проблематиката на "владеењето на предметите" е доминантен наративен сегмент. Неантропоморфните наратори во расказите на Михајловски се, исто така, дистинктивни наративни сегменти во однос на прозата на Солев.

3.2. Идентични наративни сегменти

Сепак, споредбата на дескрипциите извршени врз прозата на Солев од една и врз прозата на Михајловски од друга страна покажува дека во постапката на семантичка дезинтеграција и морална деградација на ликовите, во наративните дискурси кај двајцата автори има повеќе слични, односно идентични, отколку дистинктивни, односно разликувачки сегменти. Издвојуваме вкупно четиринаесет глобални наративни сегменти кои се идентични за прозата на Солев и Михајловски при постапката на дезинтеграција и деградација на ликот:

- а) Интегрирање и последователно дезинтегрирање на ликот;
- б) Директно внесување лик со дестабилизиран идентитет во наративната програма;
- в) Ликови синоними;
- г) Отсуство на антропоними и присуство на перифрастичко деноминирање на ликовите;
- д) Реноминација;
- ѓ) Анти-портретирање, крокирање и карикирање на одреден број ликови;
- е) Ликови дублети со хендикеп во семантичките јадра;
- ж) Флуидни/ сенишни ликови;
- з) Трансформација на ликовите;
- с) Антропоморфизација на неантропоморфните ликови;
- и) Анимација на сетинг;

ј) Книжевна разработка на релацијата проблематичен свет - проблематичен јунак;

к) Хипокризија;

л) Деградирано семејство.

Значи, и во прозата на Солев и во прозата на Михајловски е присутна постапката којашто подразбира најпрво интегрирање на ликот, а во пропозициите истиот тој лик се дезинтегрира со разни наративни постапки. Кај двајцата раскажувачи, исто така, во старт се внесуваат ликови со дестабилизирани идентитети (преку реноминации, трансформации и слично). Двата раскажувачки дискурса оперираат со синонимија кај ликовите, но и со перифрастичка (описна) деноминација. Промената на името (реноминацијата) како наративна постапка која ја редуцира читливоста, односно препознатливоста на ликот во пропозициите, е својствена за двајцата раскажувачи. Портретот во вистинска смисла на зборот отсуствува и во прозата на Солев и во прозата на Михајловски, а за сметка на тоа се воведува една постапка на анти-портретирање, крокирање и карикирање на ликовите. Ликовите дублети и флуидните/ сенишни ликови, иако се пофункционални кај Солев, сепак се особеност на двајцата прозни автори. Преобразбите (трансформациите) на ликовите се вршат на идентичен начин и со идентични средства и во раскажувањето на Солев и во раскажувањето на Михајловски. Антропоморфизацијата на неантропоморфните ликови и анимацијата на сетингот се наративни особености кои ги зближуваат прозните дела на Солев и Михајловски. Кај двајцата автори се отвора како проблемско прашање односот проблематичен свет - проблематичен јунак, односно односот општество - индивидуа во кој доминантно место има потрагата на јунаците по сопствениот идентитет. И Солев и Михајловски во прозните текстови ја регистрираат хипокризијата, но и деградијата во семејството како релевантни дезинтегрантни атрибути во семантичките јадра на ликовите. Сосема е очигледно, од наведените особености, дека Димитар Солев и Драги Михајловски применуваат мноштво идентични наративни постапки при семантичката дезинтеграција и моралната деградиција на

ликовите. Дека навистина станува збор за сосема идентични наративни постапки, односно сегменти, ќе илустрираме со неколку примери.

Постапката на *реноминација* кај ликовите се врши идентично и во прозата на Солев и во прозата на Михајловски. Ликовите се реноминираат, меѓу другото, и со прекари.

Во прозата на Солев: Славе Петровски од романот ЗЗА е Славе Вардарец¹³⁷; Стефан Стефановски од истиот роман е Цева Топола¹³⁸; Митко Илиевски, исто така во истиот роман, е Митко Самба.¹³⁹

Во прозата на Михајловски: Перо поштарот е Перо Врвката, но и Перо Мафот (во расказот "Поштарот")¹⁴⁰; жената водич од страна на туристите ќе добие прекар Амбрела, Амбрелита, односно Чадорка, Чадорче (во расказот "Миз Амбрела")¹⁴¹; Флечер¹⁴² и Флечерка¹⁴³ влегуваат во наративната програма со прекари, без нивните лични имиња (во расказот "Свртничар").

Трансформациите (преобразбите) на ликовите, исто така, покажуваат идентичност во наративните дискурси на Солев и Михајловски.

Во прозата на Солев: "Серафим Деспотовски, како трет тркач во сопствениот сон, цврсто ја стисна меѓу острастените прсти, убеден дека нема веќе да бега. Но, дали од неговиот вистински стисок или пак од самовилата во себе, *Милица Ралева ѝочна ѝолку да се смалува, шѝо ѝој во ракаѝа ѝовеќе ја немаше неа ами веѝрушка, ѝа ѝеѝеруѝка и најѝосле свеѝулка* (наш курзив - Р.М.)".¹⁴⁴

Во прозата на Михајловски: "Поради некоја стара клетва, непокор, завет или желание *во ноќѝа сѝроѝи Дуовден јас и Захарија се ѝресѝоривме бели лилјаѝи* (наш курзив - Р.М.)" (во расказот "Лилјак").¹⁴⁵

¹³⁷ ЗЗА, стр. 200.

¹³⁸ Ibid. стр. 203.

¹³⁹ Ibid. стр. 292.

¹⁴⁰ СС, стр. 47.

¹⁴¹ ТК, стр. 129.

¹⁴² Гон, стр. 17.

¹⁴³ Ibid. стр. 23.

¹⁴⁴ Дублер, стр. 115.

¹⁴⁵ РУ, стр. 7.

И анимацијата на сејингои е мошне илустративна за тезата дека се бројни идентичните наративни постапки во раскажувачките дискурси на Солев и Михајловски.

Во прозата на Солев: "Додека персоналот на мотелот истрчува да ги опслужи заслужените учесници на значајниот настан, кујната осџанува да ѝоземе здив од многубројните миризби во својата замелушена глава (наш курзив - Р.М.)".¹⁴⁶

Во прозата на Михајловски: "Флечер без размислување ја сврте свртницата. Возот тргна по споредниот колосек. Гаражата се наежи (наш курзив) и го очекуваше" (во расказот "Свртничар").¹⁴⁷

Може да се посочат уште многу вакви примери, зашто како што се гледа и од веќе наведените илустрации, прозата на Солев и прозата на Михајловски навистина покажуваат огромен степен на идентичност во наративната постапка на дезинтеграција и деградација на ликовите.¹⁴⁸

3.3. Стратешки наративни позиции

Сосема за крај, во една резимирана форма, ги набележуваме најосновните особености на наративниот дискурс кој гради дезинтегрирани и деградирани ликови во романиите и расказите на Димитар Солев и Драги Михајловски. Како доминантен, но и најфункционален раскажувачки инструментариум се јавуваат: реноминацијата; анти-поретраирањето, крокирањето и карикирањето при описот на ликовите; трансформациите; индиректната семантичка дезинтеграција и морална деградација на ликот преку сејингои; книжевно-наративната елаборација на деградираноста на релацијата ошесиво - индивидуа и ѝпраќа ѝо иденитетот; хипокризијата; иронијата и гројеската, но и фантасиката (особено во прозата на Михајловски); дијалоги како доминанта во одделни наративни програми што имплицира фокусирање на нарацијата во ликот (индивидуата, единката, но и личноста); индиректно деградирање на ликот (личноста)

¹⁴⁶ Дублер, стр. 44.

¹⁴⁷ Гон, стр. 31.

¹⁴⁸ Потенцираме овде уште еднаш дека зборуваме за сличности во наративните дискурси, а не за влијанија!

преку *осамостојување* на *предметите* (особено кај Михајловски); честа нарација од аспект на *колеблив раскажувач* што имплицира семантички дестабилизиран дискурс што, пак, од своја страна создава мошне солидна основа за структурирање на дезинтегрирани и деградирани карактери.

Од ваквите базни наративни позиции произлегуваат и суштествените тематско-мотивски единици: *деградирани структури* - индивидуа, семејство, општество; *деградираниа* *попрага* *по соствените* *идентитети* на јунаците; *хиокризијата* рефлектирана од "реалната реалност" како доминанта во наративната хронологија; *десакрализација*, *дехуманизираност*, *аморалност*, *реификација*; во таа смисла е и доминантноста на одреден број *деградирани* *априбути* во семантичките јадра на ликовите - злоба, омраза, агресивност, егоизам, арогантност, конформизам, полтронство, кариеризам; *кризата* *воите* во сите сфери, но особено *кризата на духот*, на творечкиот, креативниот дух; изразениот *револуцион* доминацијата на *неавтентичните вредности* во заедницата/ општеството; и конечно: *вербата* и *надежта* во *високо* *очовчување на човеко* (кај Солев: Моно Самоников го наоѓа својот идентитет - гази цврсто по земјата; кај Михајловски: паралелниот свет).

Библиографија

(Теориско-критичка, белетристичка и лексикографска)

1. Амон, Филип: За еден семиологиски статус на ликот, во: Теорија на прозата, Детска радост, Скопје, 1996.
2. Андоновски, Венко: Негативниот субјект или фобијата од метафората во расказот "Ѓон" од Драги Михајловски, во: Текстовни процеси, Култура, Скопје, 1996.
3. Андоновски, Венко: Структурата на македонскиот реалистичен роман, Детска радост, Скопје, 1997.
4. Аристотел, Реторика 1/2/3, Независни изданија, Белград, 1987.
5. Аристотел: За поетиката, Култура, Скопје, 1990.
6. Барт, Ролан: Увод во структуралната анализа на раскажувањето, во: Теорија на прозата, Детска радост, Скопје, 1996.
7. Бошковски, Петар Т.: Предговор кон: Димитар Солев, Лудо лето, Наша книга, Скопје, 1988.
8. Вангелов, Атанас: Тријадите на Димитар Солев, Разгледи, година XXVII, мај 1985.
9. Вангелов, Атанас: Исказот на Димитар Солев, во: Микрочитања, Македонска книга, Скопје, 1993.
10. Вујаклија, Милан: Лексикон страних речи и изрази, Просвета, Београд, 1991.
11. Георгиевски, Христо: Дух на модерноста или роман-есеј, во: Македонскиот роман 1952 - 1982, Мисла, Скопје, 1983.
12. Голдман, Лисјен: За социологију романа, Култура, Београд, 1967.
13. Греимас, Алжирадес: Актанти, актери и фигури, во: Структурални прилаз книжевности, Нолит, Београд, 1978.
14. Греимас, Алжирадес: Елементи за една наративна граматика, во: Теорија на прозата, Детска радост, Скопје, 1996.
15. Додовски, Иван: Гротескното и фантастичното во расказите на Драги Михајловски, Современост, Скопје, година XLIV, септември-октомври, Број 7 - 8, 1994.

16. Домазетовски, Вецко М.: Романсиерот Димитар Солев, Современост, Скопје, година, XXIX, мај, бр. 5, 1979.
17. Друговац, Миодраг: Волшебниот homo absurdus, Современост, Скопје, година XVI, март, Број 3, 1966.
18. Друговац, Миодраг: Историја на македонската книжевност XX век, Мисла, Скопје, 1990.
19. Иберсфелд, Ан: Читање позоришта, Београд, Вук Караџиќ, 1982.
20. Јакобсон, Роман: Огледи из поетике, Просвета, Београд, 1978.
21. Јаневски, Славко: Избор, 1, Најголемиот континент, Наша книга, Скопје, 1969.
22. Коцевски, Данило: Еден необичен раскажувач (Драги Михајловски: "Речно улиште", издание на Книжевна младина на Македонија, 1981), во: За новите тенденции, Наша книга, Скопје, 1984.
23. Коцевски, Данило: Специфики на прозниот дискурс, во: Поетиката на постмодернизмот, Култура, Скопје, 1989.
24. Митрев, Димитар: Критериум и догма, НИК Наша книга, Скопје, 1970.
25. Михајловски, Драги: Речно улиште, Книжевна младина на Македонија, Скопје, 1981.
26. Михајловски, Драги: Ѓон, Култура, Скопје, 1990.
27. Михајловски, Драги: Скок со стап, Македонска книга, Скопје, 1994.
28. Михајловски, Драги: Триполската капија, Каприкорнус, Скопје, 1999.
29. Михајловски, Драги: Пророкот од Дискантрија, Каприкорнус, 2001.
30. Михајловски, Драги: Смртта на дијакот, Каприкорнус, 2002.
31. Мицковиќ, Слободан: Димитар Солев: "Кратката пролет на Моно Самоников" (или: модерниот комплекс на вината), во: Размислувања, Мисла, Скопје, 1969.

32. Младеноски, Ранко: Амоновите (нестабилни) ликови во Чинговиот Бабаџан, Книжевна академија, Скопје, бр. 2 - 3, лето - есен 2003.
33. Пажо, Даниел-Анри: Општа и компаративна книжевност, Македонска книга, Скопје, 2002.
34. Поповски, Анте: Инвентивна, неконвенционална проза; Предговор кон: Драги Михајловски, Речно улиште, Книжевна младина на Македонија, Скопје, 1981.
35. Проп, Владимир: Морфологија бајке, Просвета, Београд, 1982.
36. Речник књижевних термина, Институт за књижевност и уметност у Београду, Романов, Бања Лука, 1991.
37. Смилевски, Веле: Моќностите на биографскиот роман, во: Процеси и дела (прилози за македонската книжевност), Македонска книга, Скопје, 1992.
38. Солев, Димитар: Quo vadis scriptor, Наша книга, Скопје, 1988.
39. Солев, Димитар: Кратката пролет на Моно Самоников, Наша книга, Скопје, 1988.
40. Солев, Димитар: Зора зад аголот, Наша книга, Скопје, 1988.
41. Солев, Димитар: Дублер, Македонска книга, Скопје, 1988.
42. Солев, Димитар: Одумирање на државата, раскази, Култура, Скопје, 1990.
43. Сосир, Фердинанд: Општа лингвистика, Нолит, Београд, 1977.
44. Спасов, Александар: Кон прозата на Димитар Солев, во: Истражувања и коментари, Култура, Скопје, 1977.
45. Спасов, Александар: Размислување на едно можно типолошко определување на македонскиот роман, во: Избор, Македонска книга, Скопје, 1986.
46. Старделов, Георги: Филозофија на вината, во: Меѓу литературата и животот - огледи и критики, Култура, Скопје, 1981.
47. Тодоров, Цветан: Поетика, Наша книга, Скопје, 1991.
48. Толковен речник на македонскиот јазик, Том I, А - Ж, Институт за македонски јазик, Скопје, 2003.

49. Ќулавкова, Катица: Теорија на книжевноста - увод, Култура, Скопје, 1999.

50. Ќулавкова, Катица: Маниристички раскажувач (Драги Михајловски: Ѓон, Скопје, Култура, 1990), во: Копнеж по систем, Македонска книга, Скопје, 1992.

51. Фројд, Зигмунд: Нелагодност у култури, Издавачка радна организација "Рад", Београд, 1988.

52. Хирш, Е. Д.: Начела тумачења, Нолит, Београд, 1983.

IV. Прилози

1. Реферат - експозе кон магистерскиот труд

Магистерскиот труд со наслов "Семантичка дезинтеграција и морална деградација на ликот во прозата на Димитар Солев и Драги Михајловски" е конципиран и реализиран во три сегменти: Теорија, Емпирија и Апликации.

Во првиот дел ("Теорија") се посочува основниот теориски инструментариум со чија помош се врши дескрипција на книжевниот материјал од аспект на дезинтеграцијата и деградацијата на ликот. Во таа смисла, поставени се две главни цели. Прво, да се определи насоката по која ќе се врши анализата на ликот во поглед на неговата семантичка дезинтеграција и морална деградација, односно јасно да се разграничат теориските методи, начела и принципи неопходни за работата врз материјалот. Второ, да се прецизираат, колку што е тоа можно, дефинициите за теориските поими, односно термини, со оглед на фактот дека често во теоријата на литературата се нудат различни, понекогаш дури и спротивни, определби за еден ист поим, односно термин. Принципите и начелата на структурализмот, семиологијата, наратологијата и лингвистиката се основа при анализата на ликот, но тоа не значи дека во потполност се исклучуваат другите пристапи. Напротив, покрај структуралистичкиот, семиолошкиот, наратолошкиот и лингвистичкиот се користат и теориските алатки од социолошкиот, но и од психолошкиот, односно психоаналитичкиот пристап, особено во делот за моралната деградација на ликот. Но, и методите кои беа користени при дескрипцијата на книжевниот материјал се од најразличен вид: анализа, синтеза, дедукција, индукција, компаративен метод итн. Ја имавме тука предвид, пред сè, тезата дека стриктната и безрезервна примена само на еден теориски модел и само на еден метод секогаш ја носи со себе опасноста од парцијални и лимитирани изводи, но го имавме предвид и фактот дека ниту еден теориски модел, ниту пак каква и да е комбинација на повеќе модели и методи, не може да ги исцрпи сите експликации и импликации на кој и да е книжевен текст. Меѓутоа, при работата постоеше тенденција за што поквалитетно и што поквантитетно презентирање на

значењата кои резултираа од интерпретацијата на конкретниот белетристички материјал, односно од прозата на Солев и Михајловски.

Конкретно, делот "Теорија" се занимава со четири основни проблеми: 1. Детерминирање на поимот лик; 2. Определување на наративните постапки и техники со чија помош семантички се интегрира ликот; 3. Определување на постапките и техниките со чија помош семантички се дезинтегрира ликот; 4. Дефинирање на теорискиот инструментариум, пред сè од областа на социологијата и психологијата, со чија помош се декодира книжевната постапка на морална деградација на ликот.

1. Ликот се дефинира како знак, односно како семема. Јакобсоновата определба на ликот како дисконтинуирана морфема се дополнува мошне прецизно со децидно појаснување на Филип Амон кој потенцира: "'Празна' морфема на почеток (таа нема значење, има само контекстна референтност), ќе стане 'полна' дури со последната страница на текстот, кога ќе завршат различните трансформации чиј носител и дејствител била таа". Но, Амон додава дека семиолошката анализа ќе мора да го земе предвид и поимот *о̀позиција*, односно односот на еден лик со преостанатите ликови. Ваквата теза, значи, децидно се определува за два глобални приода: прво, *̀позиција* што подразбира каде се јавува ликот, каква е неговата дистрибуција во наративната програма, со кои и со какви семи е исполнето неговото семантичко јдро; и второ, *о̀позиција*, односно во какви релации може да се постави ликот во однос на другите ликови од истата, или пак од некоја друга наративна програма. Но, се земаат предвид тука и становиштата на други познати наратолози. Така, Клод Леви-Строс врши една аналогија меѓу фонемата и ликот, земајќи ја предвид определбата на Јакобсон за фонемата како "мрежа од диференцијални елементи". Ликот ја дава можноста, според Леви-Строс, "да се споредува со збор кој го среќаваме во документи, кој не постои во речникот, или пак со - лично име, односно со збор лишен од неговиот контекст". За Јуриј Лотман, пак, ликот е збир од диференцијални признаци, а за Греимас "актерите се лексеми кои ги среќаваме организирани со помошта на синтаксички односи во едногласни искази". "Ликот во романот (...) се

создава - објаснува Греимас - постепено од последователни фигуративни нотации распределени по целата должина на текстот; тој веќе на последната страница, благодарение на помнењето на читателот, ја развива својата фигура во целост". Цветан Тодоров, исто така, го определува ликот како знак кој се полни со значења во текот на конструирањето на наративната програма. И кај Тодоров ликот е форма којашто на почетокот е без значење, односно за него ликот е "празна форма што треба да ја исполнат различни предмети (глаголи и атрибути)". Се напушта, значи, едностраниот приод кон ликот само како кон личност, односно се напушта психологизирањето, зашто, како што елабориравме, досегашните севкупни искуства во теоријата на литературата ја потврдија многузначноста на овој поим. Се покажа и се докажа дека поимот *лик* со својата семантичка суштина може да се појави и да се разгледува и како *личности*, и како *активности*, и како *тематиска ролја*, и како *актер*, и во *неантропоморфен облик* (предмет), па дури и да се појави во форма на *ипроксемички код*. Аспектите на поимот *лик*, значи, се поливалентни и полисемички, односно еден знак (означувач) содржи во себе бројни означувани референти (појавности). Токму во таа смисла особен акцент е ставен врз дистинкцијата меѓу поимите *лик* и *активности* - *ликови* како појавност на семантичко рамниште, односно како знак во кој се концентрирани особините, својствата (она што соодветствува на глаголот "е") и *активности* како појавност на синтаксичко рамниште, односно како знак во кој се концентрирани предикативните, дејствителните функции (она што соодветствува на глаголот "прави"). Кажано со една реченица - ликот "е", а актантот "прави". Во тој контекст, елаборирана е и можноста за определба на поимите *тематиска ролја* и *актер*, поставени со својата суштина некаде меѓу ликот и актантот.

2. Во врска со семантичката интеграција на ликот издвоивме седум основни техники: Име и презиме; Портрет, односно физикусот на ликот; Биографија на ликот - податоци за животниот тек; Генеалогичка на ликот - информанти кои ќе дадат податоци за неговите предци; Предикати на ликот - постапки и дејства, односно неговите актантни функции; Вербални предикати на ликот - монолозите, односно мислите на ликот, но и

соништата; Сетинг, односно проксемички кодови - просторот во кој ликот престојува, односно дејствува. Теориски одделно се елаборира секоја од овие седум техники за т.н. интегрирање, односно "полнење" на ликот.

3. Аналогно на постапката на интегрирање, издвоивме исто така седум техники со кои семантички се дезинтегрира ликот: Описна (перифрастичка) деноминација на ликот, односно отсуство на антропоним; Реноминација - менување на името на ликот; Трансформација - разни семантички преобразби на ликот со промена на интегрантните семи; Лабилни ликови во опозиција: ликови синоними и ликови дублети; Пасивност на ликот - негативен субјект; Економичен сетинг; Иреален, односно фантастичен сетинг.

4. При елаборацијата на моралната деградација на ликот се применува теориски приод од аспект на социологијата и психологијата, што подразбира дека овде ликот најчесто се анализира во неговото стеснето значење, односно како личност. Меѓутоа, и при ваквата редуцирана елаборација на ликот се води сметка дека тој е дефиниран, пред сè, како знак. Особено внимание овде се обрнува на односот *о̀иш̄ӣес̄ӣво* - индивидуа, поточно на опозицијата *̀р̄облема̀ӣичен светӣ* - *̀р̄облема̀ӣичен јунак* имајќи ја предвид, пред сè, дефиницијата на Лисјен Голдман кој романот го определува како повест за деградирана потрага по автентични вредности во еден свет којшто и самиот е деградиран. Генерално определена, таа автентична вредност по која трага јунакот (или човекот воопшто), според Аристотел и Фројд, е среќата. Таа потрага и самата станува деградирана, зашто јунакот трага по автентични вредности во едно општество во кое владеат квантитативните, неавтентичните вредности.

Вториот дел од трудов ("Емпирија") ги елаборира сознанијата до кои дошла македонската книжевна критика во врска со дезинтеграцијата и деградацијата на ликот во прозата на Солев и Михајловски. За творештвото на Солев може да се каже дека предизвикувало особен интерес во книжевната критика уште со самото негово појавување на полето на литературата, додека за Михајловски ќе треба, сепак, да се

назначи оти и натаму останува впечатокот дека критиката како да го заобиколува, односно како да го игнорира неговото книжевно дело.

Кон творештвото на Солев македонската книжевна критика покажа извесно двојство - од една страна беше позитивно вреднувано неговото книжевно дело, но од друга страна уште самите негови почетоци беа дочекани буквално - на нож. Меѓу оние коишто немаа убави зборови за книжевниот талент на Солев предничеше Димитар Митрев кому во негативните оценки му се придружи и Миодраг Друговац. Сепак, поголемиот дел од критиката имаше сосема поинакво мислење за книжевното дело на Солев. Позитивни оценки за неговата проза дадоа многумина критичари како што се Слободан Мицковиќ, Александар Спасов, Христо Георгиевски, Георги Старделов, Петар Бошковски, Вецко Домазетовски, Атанас Вангелов, Венко Андоновски, Веле Смилевски и многу други, меѓу кои и Миодраг Друговац, но во подоцнежниот период.

Наспроти ова, како што веќе укажавме, кон творештвото на Михајловски критиката имаше (и, за жал, сè уште има!), се разбира сосема незаслужено, еден молчелив, игнорантски однос. Највулгарно кажано, на прсти можат да се избројат рецензиите и критичко-теориските дескрипции кои се однесуваат на неговите четири збирки раскази и два романа. Меѓу ретките критичари кои се осврнаа кон творештвото на Михајловски ќе ги споменеме Анте Поповски, Данило Коцевски, Катица Ќулавкова, Венко Андоновски и Иван Додовски.

Македонската книжевна критика се задржува на неколку основни проблемски точки кои се елаборираат во делот "Емпирија", а кои се во врска со семантичката дезинтеграција и моралната деградација на ликот во прозата на Солев и Михајловски: Лабилност на интегритетот; Редуциран интегритет; Трансформации; Нулта генеалогичка; Опозиции; Слаби актантни перформанси; Односот активни - пасивни ликови; Проксемичките кодови; Односот индивидуа - општество; Неконформизмот; Бегството од реалноста.

Во делот "Апликации", со примена на веќе детерминираниот теориски инструментариум, се врши дескрипција на белетристичкиот материјал, односно на прозата на Солев и Михајловски, од аспект на

семантичката дезинтеграција и моралната деградација на ликот како суштинска наративна постапка кај двајцата автори. Се елаборира ова прашање одделно во прозата на Солев, односно во неговите романи "Кратката пролет на Моно Самоников", "Зора зад аголот" и "Дублер", но и во збирката раскази "Одумирање на државата". При тоа, обработени се идентичните наративни постапки во врска со дезинтеграцијата и деградацијата на ликот во четирите прозни дела со што се откриваат сврзувачките, но и разделувачките сегменти. Истата постапка се применува одделно и во прозата на Михајловски и тоа во збирките раскази "Речно улиште", "Ѓон", "Скок со стап" и "Триполската капија", но и во романите "Пророкот од Дискантрија" и "Смртта на дијакот". Исто така, се врши и споредба меѓу обработената проза на Солев и на Михајловски во однос на тоа кои се идентичните од една, но кои се и дистинктивните својства од друга страна во структурите на нивните дела во врска со дезинтеграцијата и деградацијата на ликот. Ваквиот компаративен приод овозможува да се согледаат глобалните наративни стратегии во дезинтегрирањето и деградирањето на ликот во прозата на Солев и Михајловски што резултира со соодветни сублимирани ставови - колку се слични и колку се различни нивните раскажувања. Споредбата меѓу двата прозни дискурса покажа дека тие имаат повеќе идентични, а помалку дистинктивни особености. Во врска со разликите, елаборирани се две главни проблемски прашања. Прво, кои наративни сегменти при постапката на семантичка дезинтеграција и морална деградација на ликовите се присутни во прозата на Солев, а ги нема или, пак, немаат релевантни наративни функции во прозата на Михајловски. Второ, кои наративни сегменти се присутни во прозата на Михајловски, а не ги среќаваме со релевантни наративни функции во прозата на Солев. Се потенцира во трудот дека овде станува збор, пред сè, за елементи на дискурсот кои имаат *релевантни наративни функции*, што значи дека не се исклучува по автоматизам нивното присуство во прозата на другиот автор. Како специфики кај Солев се издвојуваат: Градација на антропоним во функција на трансформација на ликот; Тематски ролји; Ликови рефлектори; Ликови со минимум семи; Етикети метафори - симболи;

Зоосеми како атрибути кои вршат деградација на ликот; Менталниот сетинг во функција на формален показател за деструктивниот карактер на ликот; Неадекватниот сетинг како дезинтегрантна наративна единица. Кај Михајловски, пак, специфични по својата функција се: Доминантната употреба на деминутивите во функција на деградација на ликот; Доминацијата на калеидоскопскиот сетинг; Пасивниот субјект во функција на дезинтеграција на ликот; Креирање на паралелен свет кој на индиректен начин ја сугерира дезинтегрираноста и деградираноста на ликовите; Реификацијата, односно сигнализираниот деградираност на ликот под влијание на изместените односи на релацијата единка - предмети; Неантропоморфните наратори. Сепак, поголем е бројот на идентични наративни сегменти кои кај двајцата автори се ставени во функција на дезинтеграција и деградација на ликовите, а тоа се: Интегрирање и последователно дезинтегрирање на ликот; Директно внесување лик со дестабилизиран идентитет во наративната програма; Ликови синоними; Отсуство на антропоними и присуство на перифрастичко деноминарање на ликовите; Реноминација; Анти-портретирање, крокирање и карикирање на одреден број ликови; Ликови дублети со хендикеп во семантичките јадра; Флуидни/ сенишни ликови; Трансформација на ликовите; Антропоморфизација на неантропоморфните ликови; Анимација на сетинг; Книжевна разработка на релацијата проблематичен свет - проблематичен јунак; Хипокризија; Деградирано семејство. За секој наративен сегмент вклучен во процесот на дезинтеграција и деградација на ликот во трудов се врши посебна интерпретација со соодветни примери од романите и расказите, а неколку илустрации се нудат и за идентичните сегменти кај двајцата автори.

Врз основа на дескрипциите, на крајот во сублимиран вид се нудат основните особености на прозата на Солев и Михајловски во однос на семантичката дезинтеграција и моралната деградација на ликот, но и интенцијата на авторите. Се заклучува дека како доминантен раскажувачки инструментариум се јавуваат: реноминацијата; анти-портретирањето, крокирањето и карикирањето при описот на ликовите; трансформациите; индиректната дезинтеграција и деградација на ликот

преку сетингот; книжевно-наративната елаборација на деградираноста на релацијата општество - индивидуа и потрагата по идентитет; хипокризијата; иронијата и гротеската, но и фантастиката (особено во прозата на Михајловски); дијалогот како доминанта во одделни наративни програми што имплицира фокусирање на нарацијата во ликот (индивидуата, единката, но и личноста); индиректно деградирање на ликот (личноста) преку *осамостојување* на *предметите* (особено кај Михајловски); честа нарација од аспект на *колеблив раскажувач* што имплицира семантички дестабилизиран дискурс што, пак, од своја страна создава мошне солидна основа за структурирање на дезинтегрирани и деградирани карактери. Од ваквите базни наративни позиции се изведуваат и суштествените тематско-мотивски единици како што се: деградирани структури - индивидуа, семејство, општество; деградираната потрага по сопствениот идентитет на јунаците; хипокризијата рефлектирана од "реалната реалност" како доминанта во наративната хронологија; десакрализација, дехуманизираност, аморалност, реификација; доминантноста на одреден број деградирачки атрибути во семантичките јадра на ликовите - злоба, омраза, агресивност, егоизам, арогантноста, конформизам, полтронство, кариеризам; кризата воопшто во сите сфери, но особено кризата на духот, на творечкиот, креативниот дух; изразениот револт против доминацијата на неавтентичните вредности во општеството; и конечно: вербата и надежта во вистинското очовечување на човекот.

Сметаме дека со ваквата дескрипција, односно интерпретација, се исцрпуваат во трудот најосновните прашања за семантичката дезинтеграција и моралната деградација на ликот во прозата на Димитар Солев и Драги Михајловски.

Ранко Младеноски

Скопје, 12.10. 2004 година

2. Извештај од Рецензентската комисија за магистерскиот труд

До Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“

Во врска со изборот за членови на Рецензентската комисија за оценка на магистерскиот труд на Ранко Младеноски под наслов: *Семантичка дезинтеграција и морална деградација на ликови во прозаите на Димитар Солев и Драги Михајловски*, извршен на 10. редовна седница на Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, одржана на 10 ноември 2004 година, чест ни е да го поднесеме следниов

ИЗВЕШТАЈ

Структура на трудот

Магистерскиот труд *Семантичка дезинтеграција и морална деградација на ликови во прозаите на Димитар Солев и Драги Михајловски*, изработен од кандидатот Ранко Младеноски брои вкупно 227 странички компјутерски отпечатен текст, во нормален (новинарски) проред, со 30 - 32 редови на страничка.

Трудот се состои од три крупни поглавја: „Теорија“ (8 - 82); „Емпирија“ (83 - 112) и „Апликации“ (113 - 223). Кон овие три поглавја приклучена е стандардната апаратура - „Библиографија (Теориско-критичка, белетристичка и лексикографска)“ на страниците 224 - 227.

Во првиот дел, „Теорија“, кандидатот ги дефинира основните теориски поими со кои ќе се служи во анализата и интерпретацијата на белетристичкиот корпус.

Во вториот дел, „Емпирија“, Младеноски ги соопштува изводите од македонската наука за литературата по однос на прашањата дефинирани во насловот на неговата тема, „адаптирајќи“ ги според потребите и интересите на неговата критичка оптика, односно толкувајќи ги во правец на неговата тема.

Во третиот дел, „Апликации“, кандидатот ги применува сите изработени теориски поими, техники и „алати“ врз конкретниот белетристички материјал: а) романите *Крајќајта ѝролеј* на Моно Самоников, *Зора за аголот* и *Дублер* како и збирката раскази *Одумирање на оржавата* од Димитар Солев; б) романите *Пророкот* од Дисканџирија и *Смртта на ојакот* и збирките раскази *Речно улиште*, *Ѓон*, *Скок со синај* и *Триполската каија* од Драги Михајловски.

Во „Библиографија“ кандидатот наведува вкупно 52 користени библиографски единици: белетристика, теорија и македонска критика, главно на македонски, хрватски и српски јазик.

Прв дел: „Теорија“

Во овој дел кандидатот Ранко Младеноски го дава основниот и специјалниот критички „вокабулар“ на неговата теза. Станува збор за објаснување на критичките поими кои тој ќе ги користи понатаму во елаборацијата на темата. Од овој дел може да се види дека Младеноски го избрал структурално-семиотичкиот пристап кон книжевното дело, поточно - наратолошката номенклатура, која ја владее стабилно и умешно. Дефинирани се на краток и прецизен начин основните наратолошки поими: актант, тематска ролја, лик, сетинг (амбиент), портрет, генеалогичка линија на ликот, лик-деиктик, лик-анафора, референцијален лик, а посебно семејство поими сочинуваат оние кои се однесуваат на номинацијата на ликот, односно на неговата етикеција, како и семејството поими кои произлегуваат од таканаречената длабинска структурација на феноменот лик (примарната семантичка артикулација и актантната структура). Во прашање е солидно совладан наратолошки корпус, главно лоциран во инструктивната и за овој тип истражувања незаменлива публикација „Теорија на прозата“ (избор и превод на проф. д-р Атанас Вангелов), со особени акценти врз терминологијата и теориите на Филип Амон, Ролан Барт, А. Греимас, Цветан Тодоров, како и оние на Ан Иберсфлед, Роман Јакобсон, Владимир Пропп и други. Таа критичка терминологија во критичкиот дискурс на Младеноски е стабилизирана и имобилизирана, а делумно и „преадаптирана“, односно прилагодена кон

насловот и барањата на магистерскиот труд, според познатата максима на Жерар Женет дека критичарот денес е еден вид „домашен мајстор“ кој не само што користи готови алати, туку мора и самиот да ги произведува во својата критичка работилница, преобразувајќи ги оние кои му се оставени „во наследство“ од претходниците.

На оваа прецизно дефинирана терминологија од семиотичко-структурален, потесно - нараторолошки тип ѝ се придружува уште една, која како да се обидува да направи мост меѓу строго формалниот и строго содржинскиот пристап кон прозното дело. Станува збор за обид да се излезе од подрачјето на конструкцијата во подрачјето на значењето (премин од прашањата за структурата кон прашањата сврзани со функцијата = семантиката), според повторно старото структуралистичко правило кое уште Јуриј Лотман го дефинираше на концизен начин: литературното дело нема асемантични елементи, односно - не постои формален аспект ослободен од смисла и/или значење. Во согласност со тоа мото, кандидатот, кој се служи со оваа строга, иманентна терминологија за првиот аспект на темата („Семантичка дезинтеграција на ликот“), за вториот аспект („Морална деградација на ликот“) се служи со „гранични“ нараторолошки дисциплини: социологија (на романот) и класичната психоанализа, па оттаму во тезата се среќава и вокабуларот на еден Лисјен Голдман или Сигмунд Фројд. Јасно е од каде таквиот „уплив“ на овие екстра-филолошки дисциплини: кандидатот уште во првиот дел од својата теза наметнува дека и покрај приоритетно конструктивистичките аспекти на ликот во прозата на Солев и Михајловски, нужно ќе ги загатне и прашањата за смислата на таквата „семантичка редукција = дезинтеграција“ на овие литературни конструкти. Станува збор за судирот на ликовите со општеството, за потрагата по сопствениот идентитет, за психоаналитичките елементи во функционирањето на овие ликови како и острата социјална критика што Солев и Михајловски ја промовираа низ пародиската, ироничната и гротескната книжевна функција на нивните литературни дискурси.

Втор дел: „Емпирија“

Овој дел од трудот на кандидатот Ранко Младеноски донесува селективен и прегледен приказ на ставовите на македонската литературна критика по однос на ликовите на Димитар Солев и Драги Михајловски. Се разбира, кандидатот не се ограничува само на овие критички ексцерпти, туку по потреба цитира и коментира и изводи на македонската критика и за други аспекти на литературните дела на двајцата автори, и особено за нивната „отежната“ рецепција од страна на литературната критика. Кандидатот ги цитира и вредносните судови на определени книжевни авторитети за делата на двајцата писатели, дури и тогаш кога тие вредносни судови биле исклучително негативни (на пример, критиката на Митрев за Солев и особено оспорувањето на неговиот литературен талент). Притоа, објаснувањето на таквите критички „непрепознавања“ Младеноски ги лоцира во зоната на несовпаѓањето на поетичките системи реализам - модернизам, односно на неадаптираноста на тогашната критичка терминологија кон иновациите (новите аспекти) што ги донесе модернистичката книжевна структура, а за кои во тогашниот критички речник едноставно, не постоеше - збор. Тој коректен филолошки став кон вредносните судови на претходниците Младеноски ќе го задржи дури и тогаш кога ќе идентификува неточна употреба на книжевни термини од структуралистичка провиниенција (на пример, терминот „актант“ кој во делото на Миодраг Друговац се користи за означување на „површината на текстот“ - за лик), или кога ќе идентификува случај за критичко конвертитство по однос на вредносниот суд за едно исто дело (ситуација кога критичарот најпрвин негативно оценува едно дело, а потем „се премислува“). Овој приказ на македонската книжевна критика за делата на Солев и Михајловски е одлична опомена за светот на филолозите и посебно, за критичарите: „новото“ секогаш се јавува паралелно со сериозната опасност да не биде препознаено (дури и кај „најрасните“ критичари) како *добро ново*, туку како *лошо сѝаро*. А делата на Солев и Михајловски имаат таква судбина - судбина на релативно задоцнета валидна критичка рецепција. Тие дела, со други зборови, ја чекаат критиката да им дорасне за читање.

Во таа смисла, кандидатот имплицитно идентификува дека првото едновремено и систематско и валидно вредносно читање на Солев доаѓа од структуралистички исход, што значи - од перото на Атанас Вангелов. Ставовите на овој критичар (за Димитар Солев) стануваат плодна појдовна позиција за трудот на Младеноски. Во критичкиот фокус на кандидатот, покрај Митрев и Друговац, влегуваат и критичките изводи на Георги Старделов, Слободан Мицковиќ, Петар Т. Бошковски, Анте Поповски, Александар Спасов, Христо Георгиевски, Вецко Домазетовски, Данило Коцевски, Веле Смилевски, Катица Кулавкова, Иван Додовски и Венко Андоновски. Нивните ставови се коректно пренесени, а таму каде што интуицијата на кандидатот „уловила“ туѓ заклучок кој му се видел важен за темата што него го интересира, извршен е „превод“ на таа теза од еден постар критички идиом во современ наратолошки речник (на пример, тезите на предструктуралистичката критика за „пасивниот“ и „контемплативниот“ или „сентименталниот“ лик се прекодирани во тезата за „субјект-конзерватор“, теориска етикета што Младеноски, повторно добро упатен во македонската критика, ја зајми од понови македонски наратолошки студии.

Трет дел: „Апликации“

Конечно, во третиот и најобемен дел од студијата, на околу 110 странички текст, кандидатот се наоѓа „очи во очи“ со својот материјал, односно со белетристичкиот корпус кој претставува предмет на неговиот научен интерес. Младеноски работи прецизно, според однапред зададен аналитички план, кој е изработен во современата наратологија до детали: вешто комбинирајќи ги наратолошките техники за анализа на ликовите на повеќе дескриптивни нивоа (актант - тематска ролја - актер - лик) тој доаѓа, на секое од овие нивоа, до практичен и проверлив аналитички резултат. На пример, на актантно ниво забележува мален степен на „оската на желбата“ кај ликовите на Солев и Михајловски (кај вториот тоа е повидливо), односно „свивање“ на стрелката на желбата на субјектот навнатре, кон самиот себеси, наместо кон надворешните вредности/објекти. На ниво на тематските ролји, кандидатот

идентификува цело множество „сиромашно портретирани“, „крокирани“ ликови и кај Солев и кај Михајловски; нивното етикетање се одвива само според принципот на хиперболизираниот детаљ, односно „истакната“, каприциозна синегдоха („предноста“ според изобилството на овие ликови овојпат е на страната на Солев). На ниво на актери, идентификува драстична неможност некои ликови-актери да се разликуваат меѓусебно и кај Солев и кај Михајловски (феномен на таканаречени „ликови-дублети“ и „ликови-синоними“, често произведени со техниката „реноминација“). На ниво на комплетиран литературен конструкт (лик во вистинска смисла на зборот), констатира негов нужен однос со сетингот и општеството, однос кој варира од блага дисфункција и некоординација до отворен конфликт.

Младеноски изолира осум фактори (постапки) кои влијаат врз семантичката дестабилизација на класично сфатениот (реалистички) лик кај Солев: 1. градација на антропонимот во функција на трансформација на ликот; 2. сведување на класичниот лик на тематска, главно социјално повластена ролја; 3. присуство на ликови рефлектори кои го „растајнуваат“ „проблематичниот лик“; 4. внесување ликови со минимален број „семи“ (доколку ликот условно се поистовети со семема); 5. метафорични етикеции на ликот; 6. зоосеми како атрибути на ликот кои вршат деградација на ликот; 7. користење ментален сетинг како начин за „расколебување“ и следствено семантичка дезинтеграција на веќе позициониран, цврст знак на ликот; 8. некомпатибилен сетинг по однос на семичката дефиниција на макро-семемата наречена лик.

Кај Михајловски кандидатот изолира шест техники со кои се постигнува идентична литературна функција како и кај Солев (семантичко расколебување и морално деградирање на ликот): 1. деминутивна етикеција на ликовите; 2. доминација на калеидоскопски сетинг наместо ментален сетинг (непертинентна промена на просторот во кој се наоѓа ликот и скок од „реални“ топоси во утопии); 3. пасивен субјект, субјект-конзерватор кој сака да ги сочува своите вредности наместо да усвојува нови; 4. постоење на паралелни, пожелни светови за бегство од стереотипите на општеството; 5. реификација на ликот:

„тиранија на предметите“, и, во врска со претходното - б. неантропоморфни наратори и фокализации/фокализанти.

Така, произлегува дека литературните дела на Солев и Михајловски многу малку се разликуваат според книжевната функција, иако меѓу нив постојат драстични структурни разлики: едната структура е промодернистичка, другата про-постмодернистичка. Меѓутоа, функцијата на ликовите е речиси иста: тие сугерираат усвојување на една персоналистичка филозофија од типот на Бергаев и свртување од „крупните“ теми на заедницата кон „маргиналните“ теми на поединецот.

Во овој, трет дел Младеноски покажува извонредна способност за дисциплина на мислењето по однос на методот, техниките и критичкиот вокабулар. Освен тоа, тој мисли слободно во рамките на однапред зададени и договорени теориски правила, со што докажува дека дисциплината на мислењето не ја исклучува слободата. Таа слобода се изразува како слобода во адаптирање на теориско-критичките поими кои секој критичар ги наследува од канонот - методот. Но, таа слобода е бесценета: не затоа што критичарот може да мисли како што сака, туку затоа што треба со најмали измени (нијанси) на теориските алати да постигне максимална ефектност во анализата на материјалот. Кандидатот Ранко Младеноски, во таа смисла, надоградува вредни и веќе постоечки наратолошки анализи и стандарди во нашата книжевна наука, со прифаќање и модификација на нејзиниот вокабулар. Тој, на некој начин е извонредна и логична последица на една плодна критичка школа од академски исход, школата на структурализмот, семиотиката, стилистиката и наратологијата, чие отворање во академска смисла го лоцираме со книжевно-критичката појава во македонската книжевност на актуелниот универзитетски професор по теорија на литературата, д-р Атанас Вангелов.

Освен тоа, не треба да се потцени и фактот дека Ранко Младеноски, настрана од својот одличен постдипломски стаж и очигледно добро сработениот магистерски труд, веќе подолго време се јавува и како активен критичар и проследувач на литературните феномени во нашата периодика. Тој не само што не е аноним во македонската критичка актива,

туку со овој магистерски труд го легитимира и верификува на најдобар начин својот очигледен афинитет кон систематичната литературна критика и теорија.

Заклучок

Ако се има предвид сè што досега беше кажано, тогаш произлегува дека Ранко Младеноски, под насловот *Семантичка дезинтеграција и морална деградација на ликови во прозаите на Димитар Солев и Драги Михајловски* остварил кохерентен, читлив, љубопитен, аналитичен и резултантен филолошки ракопис, во кој покажува одлично владеење со теориската терминологија од наратолошки тип, детално познавање на состојбата на македонската литературна критика по однос на предметното прашање, како и способност за теориски опис на конкретен белетристички материјал со умешност за изведување теориски заклучоци кои придонесуваат за заокружување на типолошката слика на современата македонска книжевност. Целите што се поставени се остварени, а на места и надминати. Во секој случај, трудот на Младеноски ги надраснува стандардите на вообичаена академска магистерска теза.

Со задоволство му препорачуваме на Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје да го повика кандидатот на усна одбрана на трудот.

Рецензентска комисија:

Скопје,

14.02. 2005

1. вон. проф. д-р Венко Андоновски, ср.

2. ред. проф. д-р Атанас Вангелов, ср.

3. доц. д-р Весна Мојсова-Чепишевска, ср.

